
Ocene in poročila

Silvester Kopriva, *Ljubljana skozi čas (Ob latinskih in slovenskih napisih in zapisih)*, Založba Borec, Ljubljana 1989, 287 strani.

Ta reprezentativna knjiga, ki je bogato opremljena s fotografijami in barvnimi reprodukcijami, opisuje zgodovino najpomembnejšega slovenskega mesta na drugačen, precej neobičajen način. Avtor namreč izhaja iz razlage napisov na različnih spominskih znamenjih, ki stoje samostojno ali pa so deli stavb. Pri tem se ne omejuje le na eno obdobje, npr. antično, kjer je strokovnjak, pač pa je pri tem »vsečasoven«, ker vključuje védenje o tem prostoru od najstarejših časov do fragmentov sodobnega dogajanja z vidika mnogoterih družboslovnih ved. Niko Grafenauer, ki je v knjigi o tem objavil esej z naslovom *Tradicija in genius loci*, je Koprivovo večdesetletno delo označil kot »potovanje po sledi izgubljenega časa«, kot svojevrstno epopejo in kot pomemben delež, oziroma darilo bralcem našega obdobja, ki jim je revolucionarna diskontinuiteta reducirala tradicijo, čeprav je ni mogla izničiti in hkrati prevrednotila vse vrednote.

V svojem »potovanju« po Ljubljani S. Koruza začne z njenim središčem, mogočno stolnico Sv. Nikolaja, v kateri je vzdanih dvanajst antičnih napisov iz Emone, iz takratnih bližnjih in tudi bolj oddaljenih krajev, ki jih je analiziral tako po vsebini, obliki kot načinu pisave. Ob opisu zgodovine ljubljanske stolnice pa navaja še druge latinske napise iz srednjega veka, ki pa se niso ohranili, ker so bili iz starejše cerkve na istem kraju, od katere sta se ohranila le gotski sklepnik, kot spomin na »staro katedralo« in kip *Žalostne Matere božje*. O stari in graditvi nove stolnice, ki je rasla postopoma do 1706 je avtor izvedel največ iz dela zgodovinarja in ljubljanskega vikarja Janeza Gregorja Dolničarja *Zgodovina ljubljanske stolnice*, pisanega v latinščini. V tem kontekstu se v knjigi seznanimo še s semeniščem, eno izmed najiminenitnejših ljubljanskih baročnih stavb, portalom in freskami v knjižnici ter škofijskim dvorcem z osrednjim arkadnim dvoriščem. Nato nadaljuje z opisom znamenitosti bližnjega poljanskega predela, Alojzijeviščem, bivšim malim semeniščem, ki ga je ustanovil 1846 takratni ljubljanski škof Alojzij Wolf in v katerem so se poleg duhovnikov šolali tudi nekateri drugi vidni kulturni delavci. Omenja Frana Levstika, Josipa Stritarja, Josipa Jurčiča, Ivana Tavčarja in Janeza Mencingerja. Nasproti Alojzijevišča, na Poljanski 1 je ena izmed del Jožeta Plečnika, ozka, dolga in visoka stavba, po značilni obliki imenovana *Peglezen*. Dalje je Rdeča hiša, pravzaprav sklop hiš, ki jih je 1929 zgradila mestna občina. Čez cesto je stavba gimnazije Poljane, druge najstarejše tovrstne šole v mestu ter bivši Jozefinum, zavetišče za onemogle služkinje in dekleta. Ime je dobilo po Josi-

pini, vdovi krškega mecena Martina Hočevarja, ki je ustanovo bogato podpirala. Zdaj je tam dom upokoencev. V Poljanah sta bila še dva podobna zavoda, Lichtenturn, zdaj dom srednješolk Anice Černejeve, bivša sirotišnica in šola za dekleta ter Marijanišče, zdaj dom učencev Ivana Cankarja, ki je bilo namenjeno revnim dečkom, zlasti sirotam. V tem delu Ljubljane je tudi cerkev Sv. Jožefa, veličastna, a zanemarjena stavba, zgrajena v letih 1912/13 in 1921/22; najdaljša cerkev ljubljanske škofije, ki pa je še danes ne morejo uporabljati v bogoslužne namene, ker so v njej delavnice Triglav filma! V neposredni bližini, na Ambroževem trgu, ki se imenuje po prvem slovenskem ljubljanskem županu, je zanimiv kamnit križ, ki ga je dal 1622 postaviti Tomaž Hren, znani ljubljanski škof kot znak zmage nad protestantizmom. Pomembnejša stavba v Poljanah je še Cukrarna, nekdanja sladkorna tovarna, ki je pogorela 1853, nakar so jo obnovili in uporabljali začasne nastanitve. Predvsem je znana po tem, da je v njej »nastajala in zorela slovenska moderna« z Josipom Murnom, Dragotinom Kettejem, Ivanom Cankarjem in Otonom Župančičem, ki je napisal tudi verzze za spomenik 24 talcem, ki so jih Italijani postrelili v Poljanah kot kazen za umorjenega bivšega bana dravske banovine dr. Marka Natlačena. Zatem se avtor ponovno vrne pred Stolnico, kjer je v bližini spomenik Valentina Vodnika. Kraj za postavitev ni bil izbran narključno, kajti Vodnik je bil profesor in ravnatelj liceja, ki se je v njegovih časih vselil v prostore pred tem razpuščenega frančiškanskega samostana. V tem poslopju, ki je stalo na mestu današnje ljubljanske osrednje tržnice je bil pouk do velikega ljubljanskega potresa 1895, zatem pa so ga porušili. Po potresu je Ljubljana hitro menjala podobo. Polepšal in posodobil jo je daleč najuspešnejši župan Ivan Hribar. To je samo povzetelek treh od devetnajstih poglavij, v katerih, tako kot v ostalih, tenkočutno in barvito, na znanstveni podlagi opisuje tudi druge mestne predele, najprej središčne, potem pa še nič manj podrobno tudi tiste proti predmestjem, do Šentvida in Bežigrada, Polja, Trnovega in Viča, dokler se ne vrne k drugemu polu tistega, s čimer je začel, k razlagi antičnih napisov, tokrat v Narodnem muzeju in zaključí s svojim, v verzih in v latinščini napisanem pozdravom Ljubljani. Na kraju naj dodam, da je to knjiga za strokovnjake in ljubitelje vseh starosti, saj ta »ljubljski vseved« predstavlja mesto tako, da nam »sredi znanih stvari odpira nove poglede: tisto, mimo česar gremo največkrat miže, nam pokaže z novih vidikov, tako da spoznamo vrednote, ki jih doslej nismo imeli v evidenci; znano dobiva v luči novih informacij dodatne pomenske razsežnosti.«

Lojz Tršan

Handbücher und Karten zur Verwaltungsstruktur in den Ländern Kärnten, Krain, Küstenland und Steiermark bis zum Jahre 1918, Ein historisch-bibliographischer Führer - Priročniki in karte o organizacijski strukturi v deželah Koroški, Kranjski, Primorju in Štajerski do leta 1918, Zgodovinsko-bibliografski vodnik - Manuali e carte sulle strutture amministrative nelle province di Carinzia, Carniola, Litorale e Stiria fino al 1918, Guida storico-bibliografica. Graz-Klagenfurt-Ljubljana-Gorizia-Trieste 1988, str. 375.
